

קובץ הלכות מצויות

הלכות ומנהגים לראש השנה שחל בשבת

ראש השנה תשפ"ז

ענייני סליחות מופיעים בעמוד 10
ענייני התרת נדרים מופיעים בעמוד 11

מנהגי ערב ראש השנה

הברית או הפדיון ואילך, (דין זה מועיל רק למי שלא קיבל על עצמו את התענית בתפילה מנחה ביום הקודם, וצם כמנהגו מידי שנה, אך אם קיבל על עצמו את התענית לא מועיל) סיום מסכת אינו פוטר מלצום. וי"א שפוטר ואף לכתחילה יפטור עצמו מהצום ע"י שיסיים או ישתתף בסיום מסכת. (הגר"ח קניבסקי)

ו. צמים עד חצות ואם המשיך לצום עד תפילת מנחה אומר בתפילת שמו"ע עננו (אך מדלג על המילים ביום צום תעניתינו), (ולשו"ע אין אומרים עננו). אם אכל אחר חצות לא יאמר עננו. (י"א שאם רוצה לאכול אחר חצות ולא אחרי מנחה גדולה יתנה מראש, משום שהמנהג לצום עד אחרי מנחה)

מנהגים שונים בערב ראש השנה

א. בתפילת שחרית אין אומרים תחנון, אבל בסליחות אף אם אומרם ביום אומרים תחנון, ואומרים למנצח, ומנהג הספרדים שאין אומרים למנצח. (שו"ע תקפ"א ס"ג)

ב. אין תוקעים בשופר בערב ר"ה כדי להפסיק בין תקיעות של רשות לתקיעות של חובה, דין זה מתחיל כבר מליל ערב ראש השנה. התוקע להתלמד יתקע בחדר סגור. (תקפ"א משנ"ב ס"ק כ"ד)

ג. נוהגים להסתפר לכבוד ראש השנה. (משנ"ב שם ס"ק כ"ה)

ד. נוהגים לטבול במקוה בערב ראש השנה, ועדיף לא לפני שעה קודם חצות היום. (רמ"א שם סעיף ד)

ראש השנה

של שבת, לא הזכירה של יו"ט אינה חזרת – הגריש"א והגר"ח ק בספר "שמענו כן ראינו" ומברכות שהחיינו, ובקידוש לא תענה אמן על השהחיינו, ואם ענתה אינו הפסק. [בשונה מליל הסדר שעונות אמן על השהחיינו, אפילו שברכו בשעת הדלקת נרות, כיון שברכת השהחיינו היא גם על מצוות נוספות. אבל בראש השנה אין מצוות נוספות.]

נר נשמה – רצוי להדליק נר נשמה גדול שדולק לפחות 48 שעות על מנת שיוכלו להעביר ממנו אש להדלקת הנרות של הלילה השני של ראש השנה.

ליל ראש השנה

א. כניסת החג – השנה חל היום הראשון של ראש השנה בשבת, והמנהג לקצר באמירת "קבלת שבת", מנהג אשכנז לומר רק מזמור שיר ליום השבת וה' מלך גאות לבש (וא"א במה מדליקין), ומנהג ספרד לומר מזמור הבו לה' בני אלים

תענית ערב ראש השנה

נוהגים להתענות ערב ראש השנה (שו"ע ס' תקפ"ב ס"ב) משום שערב ראש השנה הוא היום האחרון בשנה, והעושה תשובה יום אחד בשנה חשוב כאילו שב כל השנה. (חיי אדם כלל קל"ח ס"ה)

א. נוהגים שרק גברים מגיל שלוש עשרה צמים, אבל נשים לא צמות.

ב. כיון שמנהג הציבור לצום אין צריך לקבל את התענית במנחה של היום הקודם. (ואם במקומו אין נוהגים לצום ראוי לקבל את התענית במנחה של היום הקודם.)

ג. מי שצם פעם ראשונה יאמר או יגמור בליבו שיהיה בלי נדר ושאם ירצה שנה הבאה לא להתענות הרשות בידו.

אם לא התנה כן, אם חשב בליבו להתענות כל שנה, צריך התרת נדרים אם אינו רוצה להתענות.

אם לא חשב לעשות כן כל שנה, אינו צריך לעשות התרת נדרים, ואם התענה שלוש פעמים, צריך התרת נדרים.

ד. מי שלא מרגיש טוב אינו צריך לצום ואינו צריך התרת נדרים אף אם צם כל שנה. (תקפ"א במ"ב ס"ק י"ט.)

ה. המשתתף בברית מילה או פדיון הבן יכול לאכול משעת

א. נוהגים ללבוש בגדי שבת כדי להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטנו, אבל לא ילבש בגדי יו"ט או בגדים מפוארים שיהא מורא הדין עליו. (משנ"ב שם ס"ק כ"ה)

ב. מותר ללבוש בגדים חדשים לכבוד ראש השנה אך עדיף לשומרם לחג הסוכות. (פוסקים)

ג. השנה ראש השנה חל בשבת, ומכניסת השבת – החג, כל איסורי מלאכות שבת נוהגים עד זמן צאת השבת ולא כמו ביו"ט.

הדלקת נרות

הנשים מדליקות נרות לפני כניסת השבת והחג, ומברכות להדליק נר של שבת ושל יו"ט, (לא הזכירה של שבת חזרת ומברכת על

עד סוף קבלת שבת.

רוביא - יה"ר שירבו זכויותינו.

כרתי - יכרתו שונאינו.

סילקא או סלק - שיסתלקו אויבינו.

תמרים - שיתמו שונאינו.

קרא וי"א גמ על גזר - שיקרע רוע גזר דיננו ויקראו לפניך זכויותינו.

תפוח בדבש - יה"ר שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה, (ואף שאמר יה"ר זה בטבילת החלה בדבש אומרו פעם נוספת באכילת התפוח בדבש).

רימון - יה"ר שנרבה זכויות כרימון.

ברכת שהחיינו על הרימון: אם לא אכל השנה רימון יש לברך עליו שהחיינו. אמנם כיון שמברך שהחיינו בקידוש, יש אומרים שפטר בברכת שהחיינו של הקידוש גם את ה'שהחיינו' של הרימון, ולכן אם הרימון היה על השולחן בשעת הקידוש לא יברך שהחיינו בנפרד על הרימון.

ולכתחילה יביא את הרימון רק אחר הקידוש כדי שיוכל לברך עליו בנפרד, [כיון שיש אומרים שברכת שהחיינו של הקידוש שהיא על ראש השנה לא פוטרת פרי חדש (עיין כתב סופר סימן כ"ו ד"ה ויש)].

ואם אין לו פרי חדש לשהחיינו של הלילה השני עדיף לשמור את הרימון ללילה השני.

ראש של דג או כבש - יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב.

דג - יה"ר שנפרה ונרבה כדגים.

סדר אכילת הסימנים

א. כיון שהסימנים אינם חלק מהסעודה צריך לברך עליהם לפי דיני הקדימה בברכות.

ולכן אם יש לו תמר, יברך עליו תחילה (כיון שהוא משבעת המינים והוא שני לארץ השני וקודם לרימון שהוא חמישי לארץ הראשון), ויכוין בברכה זו לפטור את כל הטעונים ברכת העץ שבסימנים, ואת הליפתן שבסוף הסעודה, ויאכל מעט מהתמר, יאמר את היה"ר, וימשיך לאכול את שאר התמר. (לכתחילה לא יאמר את היה"ר בין הברכה לאכילת התמר כדי שלא יהיה הפסק, אך אם אמר אין צריך לחזור ולברך. - תקפ"ג א"ר סק"ד ומטה אפרים ס"א)

ב. אחרי שאכל את הסימן שברך עליו, אינו צריך לברך העץ על כל פירות העץ כאמור, (ואין חשיבות לסדר האכילה מה יאכל ראשון, ואין צורך להקדים למשל את הרימון, כי דיני הקדימה בברכות הם רק על מה יברך, אבל אחרי שיברך אין דיני קדימה.) רק אומר לפני אכילת כל סימן את היה"ר המיוחד לו.

אך אינו חייב לאכול קודם את כל הסימנים מפרי העץ, אלא יכול מיד אחרי אכילת פרי העץ לברך על פרי האדמה ולאכול הסימנים שברכתם האדמה.

הערה: מדיני קדימה בברכות לכתחילה יברך על המאכל החביב עליו, אבל דנו הפוסקים אם יש לברך האדמה על הסימנים שברכתם האדמה, כיון שהם באים לסעודה, ולכן יש אומרים שיברך על בננה, מילון או אבטיח, ואם אין לו, עדיף שיברך על מאכל שבא רק לשם הסימנים ואינו חלק

ב. אין לובשים קיטל בלילה, רק השליח ציבור לובש קיטל.

ג. לאחר התפילה נוהגים לאחל איש לרעהו "לשנה טובה תכתב" (רמ"א תקפ"ב ס"ט) ולאשה אומרים לשנה טובה תכתבי ויש מוסיפים ותחתם/מי" (עיין משנ"ב שם ס"ק כ"ד בשם המג"א והגר"א כתב שאין מוסיפים), והרבה נוהגים להוסיף לאלתר לחיים טובים ולשלום. (חיי אדם כלל קל"ט ה"ה ואלף המגן על המטה אפרים בסק"מ)

ד. אפשר לאחל 'לשנה טובה' עד חצות של היום הראשון, ויש אומרים שגם בליל היום השני אפשר לאומרו, והמנהג שאומרים לשנה טובה וכו' רק בליל היום הראשון. (כדי להראות שחברו הוא מהצדיקים שכבר נכתבו לחיים)

סעודת ליל יום ראשון של ראש השנה

א. שרים שלום עליכם ואשת חיל כבכל שבת. (עיין מטה אפרים ס' תקפ"ג ובאלף המגן שיש שא"ו ובשו"ת רב פעלים כתב ששרים אשת חיל)

ב. מקדשים על היין, והשנה שר"ה חל בשבת מתחילים ב'ויכולו', ולאחמ"כ אומרים את נוסח הקידוש המופיע במחזורים וצריך לשים לב להזכיר גם את השבת, כשאומרים ותתן לנו ה' אלוקינו את יום השבת הזה ואת יום הזיכרון הזה וכן כשמסיימים אומרים **מקדש השבת** וישראל ויום הזיכרון. ואח"כ אומרים שהחיינו. (לא הזכיר שבת בקידוש עיין בקובץ בענייני תפילות)

ג. לאחר הקידוש נוטלים ידיים ובוצעים על לחם משנה (י"א על העליונה ככל יו"ט וי"א על התחתונה ככל שבת), וטובלים את החלה בדבש (תקפ"ג מ"ב סק"ג) ואוכלים כזית, ואומרים יה"ר שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה (מט"א), ומנהג אשכנז שאין טובלים במלח, (ואף אין מניחים מלח על השולחן אמנם יש מניחים מלח על השולחן בלי לטבול בו את החלה ויש טובלים גם במלח וגם בדבש - עיין דרשו הערה 8) ונוהגים כך עד הושענא רבה. (כולל).

סימנים

לאחר אכילת המוציא נוהגים לאכול מאכלים שיש בשמותיהם ובתכונותיהם **סימנים לדברים טובים**, והמאכלים שנביא להלן הם אלו ששמותיהם הוזכרו בגמ' ובפוסקים, אך לא דווקא אלו המאכלים, אלא כל מאכל ששמו רומז לדבר טוב אפשר לומר עליו יה"ר. **ואין חובה לאכול את כל הסימנים.** (אלא מנהג טוב, ובישיבות לא הידרו אפילו אחרי כל המינים העיקריים.) ואומר על כל מאכל 'יהי רצון' כדלהלן.

כשאומר את ה'יהי רצון' - אומרו בהזכרת שם ומלכות. (ולא השם אלוקינו) ויש נוהגים לומר בלי שם ומלכות, וי"א יה"ר מלפני אבינו שבשמים).

כתב השל"ה שאדם יתעורר בתשובה כשאומר את ה'יהי רצון' ויתפלל על זה בלב שלם. (משנ"ב תקפ"ג סק"ב)

גם בר"ה שחל להיות בשבת אומר את ה'יהי רצון', (ולגבי שאר בקשות פרטיות בר"ה שחל להיות בשבת נחלקו פוסקי זמנינו, ורובם נוקטים שאפשר לומר גם בר"ה שחל בש"ק כיון שזמן זה מסוגל לבקש. (וע"ע בדרשו סי' תקפ"ב ע' 18).

ואלו המאכלים וה'יהי רצון' שאומר:

מהסעודה (כגון רוביא ולא על סלט גזר שרגילים לאוכלו בסעודה רגילה), ולאחר שיאכל מעט יאמר את היה"ר וכן"ל.

ג. כשמברך העץ או האדמה על הסימנים, כדאי שיכוין לפטור את הליפתן שבסוף הסעודה (אם ברכתם היא העץ או אדמה) ואם לא כיוון לפטור, אינו מברך פעם נוספת על הלפתן.

ד. לאחר אכילת הסימנים שברכתם העץ והאדמה, אוכלים ראש של דג ואומרים את היה"ר (שנהיה לראש ולא לזנב), וכן כשאוכלים את הדג אומר היה"ר (שנפרה ונרבה כדגים).

ה. בשו"ע (שם) לא מוזכר מתי יש לאכול את הסימנים, ונוהגים לאכלם בלילי יו"ט, ויש שאוכלים רק בליל יו"ט ראשון, ויש שנהגו לאכלם גם בסעודות היום.

ו. כתב המשנ"ב והנהגה כל אלו העניינים עושים הכל לסימן טוב ולכן פשיטא שיהיה מאדוד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור, כדי שיהיה לסימן טוב, רק יהיה שמח ליבו ובטוח בה' עם התשובה ומעשים טובים. (תקפ"ג משנ"ב סק"ה)

מאכלים שלא אוכלים בר"ה

א. נוהגים שלא לאכול מאכלים חמוצים, (שלא יהיה סימן רע ח"ו) (משנ"ב שם סק"ה) ומטעם זה אין לאכול פירות שלא נגמר בישולם והם חמוצים, וכן אין אוכלים דברים מרים, אבל מותר לאכול מאכלים שיש בהם חומץ כגון סלטים וכדומה אם לא מורגשת החמיצות, וכן דברים חריפים אפשר לאכול.

ב. נהגו שלא לאכול אגוזים, כי אגוז בגימטריא חטא, וגם משום שמרבים ליחזה, (רמ"א תקפ"ג ס"ב) וכלול בזה כל מה ששמו אגוז, ולכן נמנעים גם ממאכלים שמרבים ליחזה. (ויש נוהגים שאין אוכלים אגוזים עד הושענא רבה.)

ג. בספר "מעשה רב" של הגר"א מובא שאין אוכלים ענבים בר"ה והוא ע"פ הסוד. (משנ"ב תר"ד סק"ד)

סעודות ראש השנה

א. אוכלים ושותים ושמחים, ואף שהוא יום הדין, מכל מקום מצוה של "ושמחת בחגך" שייך גם בו. כי גם ראש השנה נקרא חג כמו שכתוב (תהילים פ"א – ד') "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו" ונאמר בנחמיה "אכלו משמנים ושתו ממתקים כי קדוש היום לאדונו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". (שו"ע סי' תקצ"ז ס"א ומ"ב סק"א)

ב. תקנו להרבות בסעודה בראש השנה (גמ' ע"ז ה'. ומ"ב תקכ"ט ס"ק י"א) ונוהגים לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה. (רמ"א תקפ"ג ס"א) אמנם לא יאכלו כל שבעה למען לא יקלו ראשם ותהי יראת ה' על פניהם, ויהא מורא הדין עליו. (משנ"ב תקפ"ה ס"ק כ"ה)

ויהא שמח לבו ובטוח בה' עם התשובה ומעשים טובים. (משנ"ב תקפ"ג ס"א)

זמירות של שבת - יש מנהגים שונים, יש אומרים ויש שאינם אומרים (ואם מניעת אמירת הזמירות יגרום לריבוי שיחה בטלה יש לומר את הזמירות)

יש נוהגים ללמוד בסעודות החג משניות ראש השנה, בכל סעודה פרק אחד. (עי' מט"א תקפ"ג ס"ג ובאלף למגן כ"ג)

יום א' של ראש השנה

א. מי שהתעורר אחרי עלות השחר, ראוי שלא יחזור לישון, אמנם אין צריך להתעורר לפני עלות השחר. וראה להלן בהרחבה ב'עניינים שונים'.

ב. בתפילות של ראש השנה בבוקר נהגו הרבה מהגברים ללבוש קיטל.

ג. השנה יום ראשון של ראש השנה חל בשבת, אין אומרים אבינו מלכנו ואין אומרים י"ג מידות בפתיחת הארון לקריאת התורה, ואין תוקעים בשופר.

ד. כיון שאין תוקעים בשופר, לכן גם מי שנהג לא לאכול לפני התקיעות, יכול לקדש ולאכול לפני תפילת מוסף, ומשום שר"ה הוא גם שבת אין לצום עד חצות, (תקפ"ד מ"ב סק"ב) (לכן המתפללים במניין המסיים לאחר חצות ראוי לקדש ולטעום לפני מוסף על מנת שלא יצומו אחרי חצות).

בשתיית משקה כגון לפני התפילה נחלקו הפוסקים האם נחשב שלא צם. (עיין דרשו תקפ"ד הערה 7 שהביא דעות האחרונים בזה)

ויכול לאכול אף כביצה פת (אך לא יותר) ויעלה לו לסעודה ראשונה, [אך יש בזה חיסרון, כיון שהסיבה שמותר לאכול לאכול כביצה משום שאינה סעודת קבע, ולסעודת שבת אדרבה צריך שתהיה קבע ויאכל יותר מכביצה]

פירות ירקות מותר לאכול בלי הגבלה. מי שליבו חלש יכול אף לאכול יותר מכביצה פת. ומי שחלש ואין לו יין לקדש עליו יכול אף לאכול עוגות ופירות ללא קידוש. (שו"ע רפ"ו משנ"ב סק"ט)

ה. בקידוש היום נוהגים לומר הפסוקים שאומר בכל שבת, ומוסיפים "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל", ויש מוסיפים "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב".

עניינים שונים

א. כתוב בירושלמי, מי שישן בראש השנה גם מזלו ישן, ולכן כתב הרמ"א, (סוף סימן תקפ"ג) שנוהגים שלא לישון ביום ראש השנה. וכתבו הפוסקים שדין זה נאמר רק במי שהולך לישון, אבל בנרדם מאליו לא. (הליכות שלמה סוף פ"א) (הגר"ח"ק כתב שדברי הירושלמי נאמרו רק אם שוכב על מיטתו, כפי שכתוב בירושלמי 'מאן דדמיך', פ"א מי ששוכב, אבל ביושב על הכסא לית לן בה.)

במשנ"ב (סק"ט) כתב בשם האר"י שאחר חצות היום מותר לישון שכבר התעורר המלאך ע"י תפילות ותקיעות, ויושב בטל כישן דמי.

ס"ב עיין במ"ב סק"ז שאם התחיל לאכול לפני זמן מנחה גדולה והמשיך אחרי זמן מנחה גדולה - יצא) עד סוף השעה התשיעית (בשנת תשפ"ז לפני 15:43 בצהריים) כדי שיכנס ליו"ט כשהוא רעב. ועדיף לאכול סעודה שלישית אחרי מנחה, ויש בזה כמה אפשרויות וכדלהלן:

א. לכתחילה יאכל סעודת יו"ט לפני חצות היום [עיין ב"ח שאין יוצאים ידי חובת סעודת שבת אחר חצות וכ"כ בערוך השולחן סי' רפ"ח ס"ד, אך בשולחן ערוך לא הביא דין זה], יתפלל מנחה גדולה ויאכל סעודה שלישית לפני סוף שעה תשיעית. [בתשפ"ז בשעה 15:43] (אך זה שייך רק למתפלל כוונתיקין:).

ב. יתפלל מנחה קטנה ויאכל סעודה שלישית אחריה, אך מותר לו לאכול רק מעט פת, שהוא שיעור ביצה ועוד, ובלבד שלא יאכל כשיעור קביעות סעודה. (רצ"א ס"א מ"ב ס"ק י"ז, ועיין תקכ"ט שעה"צ סק"י)

ג. בשעת הקידוש שבין שחרית למוסף יטול ידיו על כביצה פת (ולא יותר) וכנ"ל, והסעודה שאחרי מוסף (ובתנאי שהיא אחרי זמן מנחה גדולה) תיחשב סעודה שלישית. [אך יש בזה חיסרון כפי שביארנו]

ד. מי שלא יספיק לאכול אחרי מנחה קטנה, אפשר יחלק את סעודת יו"ט לשתיים, דהיינו, יברך ברכת המזון באמצע הסעודה, ויעשה הפסקה בין הסעודות, וטוב שיצא מביתו כגון לביהמ"ד ללמוד, וישוב לביתו ויטול ידיו שנית, ויאכל סעודה שלישית.

ה. מי שבכוחו להתפלל תפילת מנחה מיד אחרי תפילת מוסף, יתפלל מנחה, ויאכל סעודה שניה, ואח"כ יאכל סעודה שלישית, או שיחלק את הסעודה השניה לשתיים.

וכתב ה"חיי אדם" שאחר האכילה יקבע עצמו ללימוד, ואם ראשו כבד עליו יישן מעט אם א"א בלא זה. וכן מי שהעייפות תפריע לו לעבודת ה' בהמשך היום, מותר לו ללכת לישון,

ב. מאחר וההיתר לישון הוא רק אחר חצות, מי שהתעורר אחר עלות השחר ומתפלל בשעה מאוחרת, ראוי לא להמשיך לישון. אך מי שלא התעורר לא צריך להקפיד לקום לפני עלות השחר.

ג. יש נוהגים לגמור את כל התהילים בכל יום בר"ה. (מ"ב שם)

תפילת מנחה ותשליך

א. השנה שראש השנה חל בשבת עדיף להתפלל מנחה גדולה על מנת שיוכל לקיים סעודה שלישית לכתחילה ולאכלה אחרי מנחה כדלהלן, או שיתפלל מנחה בזמן שיוכל לאכול סעודה שלישית אחרי תפילת מנחה וכדלהלן.

ב. אין אומרים צדקתך צדק וכו'. (רמ"א סי' תקצ"ח ס"א)

ג. אין אומרים תשליך בשבת ולכן אמירת תשליך נדחית ליום השני של ראש השנה.

סעודה שלישית

השנה שר"ה חל בשבת צריכים לאכול סעודה שלישית, ולכתחילה צריך לאכול סעודה שלישית מזמן מנחה גדולה (רצ"א

מקצת הלכות מצויות במלאכות ביו"ט:

לכתחילה. וכן מותר להכין טחינה, סלט חצילים במיונז, ביצים עם מיונז שאסורים בשבת משום לישא, ביו"ט מותר.

בורר

א. ביו"ט מותר לברור אף פסולת מהאוכל, אך בתנאי שהפסולת מועטת, אבל אם הפסולת מרובה בורר את האוכל ומניח את הפסולת. ולכן מותר להוציא את העצמות מדגים ובשר.

ב. בתערובת שיכל לברור מעיו"ט, יש מחמירים לברור האוכל מתוך הפסולת. ולכן לכתחילה עדיף לברור אורז או קטניות לפני יו"ט, ואם לא ברר יכול לברור ביו"ט, ועדיף לברור אוכל מתוך פסולת. (ביה"ל סי' תק"י ס"ב סוד"ה אם רוצה, עיין הערות דרשו סימן תק"י הערה 14)

ג. ניפוי קמח בנפה אסור מדרבנן משום שנראה כעושה מלאכה לימים רבים (משנ"ב תק"י סק"ו). קמח שלנו שכבר ניפו אותו, יש מתירים לנפותו ביו"ט בשינוי.

ד. מותר לקלף ירקות במקלף ביו"ט. (שש"כ פ"ד הערה כ"ט, חוט שני יו"ט עמ' רנ"ז)

ה. בישלו איטריות ביו"ט מותר לסננם במסננת. (הגרשז"א והגריש"א הו"ד תק"י בדרשו הערה 17)

ו. מותר לערוך את השולחן ולסדר את הסכ"ם אפילו לא סמוך לסעודה (אם זה צורך יו"ט), אבל להחזיר את הסכ"ם למקומו אסור.

ז. ספרים ובגדים שאינם אוכל נפש נחלקו הפוסקים אם הותרה בהם מלאכת בורר [עיין תק"ו דרשו הערה 8].

א. כל מלאכה האסורה בשבת אסורה ביו"ט למעט הדברים המפורטים שמותרים משום שכתוב בפסוק "כל מלאכת עבודה לא תעשו", (ויקרא כ"ג ד' - ז), ודרשו חז"ל שבינו"ט האיסור הוא רק מלאכת עבודה אבל מה שאינו מלאכת עבודה אלא מלאכת אוכל נפש מותר לעשותה ביו"ט וחז"ל קבעו אלו מלאכות מותרות ואלו אסורות.

- מותר להוציא מרשות לרשות לצורך יו"ט, אף אם אין עירוב.

- מלאכת הבערה [העברת אש ולא הדלקת אש] מותרת.

ב. קצירה טחינה בצירה סחיטה וציידה אפילו שהם אוכל נפש חכמים אסרו אותם, כדי שלא יעבור עליו כל היום במלאכות וימנע משמחת יו"ט (משנ"ב סק"ז) [ויש אומרים שהגבלה זו אסורה מהתורה והתורה התיירה רק לדברים הנצרכים ליו"ט. (משנ"ב סק"י ג)]

ג. יש מחמירים אפילו באוכל נפש עצמו אם מה שיכין ביו"ט לא יהיה יותר טעים ממה שיכין בערב יו"ט. (שו"ע שם ס"ב)

ד. בישול לישא אפיה שחיטה, אם יעשה אותם בערב יו"ט יפוג טעמם, ולכן מותר לעשותם ביו"ט (משנ"ב סק"ה). ואפילו בזמננו שיש מקררים, אוכל טרי טעים יותר ולכן מותר לכתחילה לבשל ביו"ט (חוט שני יום טוב פ"ב סק"ב). ואפילו מים שאין פג טעמם מותר לבשלם ביו"ט. (שש"כ פ"ב הערה ו)

ה. דברים שלא יפוג טעמם כגון ליפתן או ג'לי [שהוא טוב יותר אם נעשה מאתמול], ראוי להכניס מערב יו"ט ואם לא הכין מותר להכין ביו"ט בשינוי [רמ"א סי' תצ"ה א], ולפי השו"ע מותר להכין אף

טוחן

כמבואר לעיל טחינה היא מהמלאכות האסורות ביו"ט אבל חכמים התירו בדברים הנצרכים לצורך אוכל נפש, בתנאים דלהלן.

א. מאכלים שיפוג טעמם אם יטחן אותם לפני החג, כגון: בצל, שום, בננות, תפוחי עץ מותר לכתחילה לטחון ביו"ט בלי שינוי אפילו בעזרת כלי המיועד לכך כגון פומפיה/מגרדת, סלייסר (ויש אוסרים בסלייסר), מועך תפוח אדמה, כותש שום וכדומה (שאלו כלים שלא טוחנים בהם לימים רבים. שו"ע סי' תק"ד ס"א ובמ"ב ס"ק י"א). ויש מחמירים גם בזה לעשות בשינוי כגון להפוך המגרדת. (חוט שני יו"ט פי"ז אות ב')

ב. מאכל שלא יפוג טעמו אם יטחן אותו מערב יו"ט, כגון: גזר כרוב וכדומה, לכתחילה יש לטחנם מערב יו"ט, ואם לא הספיק או ששכח, מותר לטחון בשינוי, כגון לטחון על השולחן ולא לתוך קערה, או להחזיק את המגרדת בשיפוע או הפוך וכדומה.

ג. מאכלים שיפוג טעמם קצת אם יטחן אותם מערב יו"ט, לכתחילה יטחן ביו"ט אבל בשינוי (עיין שעה"צ תק"ד ס"ק ל"ג).

ד. מותר לחתוך את כל הירקות דק דק ע"י סכין לצורך אותו יום (אפילו שבשבת אסור, תק"ד משנ"ב ס"ק י"ט ועיין ביה"ל תק"י ד"ה את הירק ולכאורה גם במגרדת וסלייסר יהיה מותר כיון שאין הדרך לטחון בהם לימים רבים). אמנם ירקות שיפוג טעמם אם יחתכו אותם מערב יו"ט מותר אף לחתכם במגרדת ובסלייסר (כנ"ל בס"א).

ה. דברים שאינם גידולי קרקע כגון ביצים דגים ובשר מותר לטחנם ביום טוב במגרדת במעט שינוי מהרגיל, אבל במזלג אין צריך שינוי.

ו. אף שמותר לטחון, אסור לסחוט ביו"ט פירות וכדומה, (שו"ע תצ"ה ס"ב) ולכן אף שמותר להשתמש בשקית תה ביו"ט אף בכלי ראשון (בישול), ומותר להוציא את השקית (בורר), אבל אסור לסחוט לימון לתה וכן אסור לסחוט את שקית התה.

חימום ובישול מאכלים בחג

חימום אוכל. לכתחילה יש להפשיר מאכלים נזליים קפואים, כגון מרק או בשר ודג שיש בהם הרבה רוטב או שומן קרוש, לפני שמניחים אותם על האש או על הפלטה משום איסור מוליד.

בשעת הצורך כגון אם שכח להפשיר, או שלא יספיק להפשיר כגון ביו"ט שחל במוצ"ש או ביום השני של ר"ה, או שאין לו מקום לשמור את הדברים במקרר אלא בהקפאה, מותר לחמם אף מאכל קפוא או שומן או רוטב קרוש. (ארחות שבת פ"ד סעיף נ"א)

הבערת אש - מותר להעביר אש, מאש דולקת שהדליקה בהיתר, ובדיעבד אף מאש שהדליקה באיסור, על מנת לבשל, לצורך הדלקת נרות, הדלקת הגז וכדו', אך לא יכבה את הגפרור.

- [כדאי להחזיק את הגפרור בצורה אנכית כשהאש לכיוון מעלה וכך האש תכבה מאליה. אם האש לא כבתה והוא עלול לקבל כוויה יכול לזרוק את הגפרור לרצפה ע"מ שיכבה אפילו אם הוא פסיק רישא שיכבה].

- יש להעיר, רוב הכיריים החדשות יש בהם מנגנון מיוחד המופעל ע"י הדלקת האש ומטרתו שברגע שהאש נכבית זרם הגז מפסיק לזרום, ויש שאסרו בזה משום איסור בונה ומכה בפטיש. ולכן עדיף להשאיר אש כל החג.

- [מי שמעוניין להשתמש בחגזו ישאל שאלת חכם כי יש בזה כמה סוגים ואיך מותר להשתמש].

- אין להשתמש בכירים שהמצת החשמלי מופעל ברגע שלוחצים על הכפתור שפותח את זרם הגז אלא א"כ ניתקו את החשמל מערב החג. ואם לא ניתק מערב יו"ט יקרא לגוי שינתק את החשמל.

דיני רחיצה ביו"ט

רחיצה במים קרים: נהגו לא לרחוץ בשבת ויו"ט את כל הגוף אפילו במים קרים, משום שמצוי לבא לידי סחיטת שער. (שכ"ו מ"ב ס"ק כ"א) אבל אברים שאין בהם שער מותר במים קרים.

מי שמעוניין להתרחץ דווקא במים פושרים יכול לקחת כלי ולערב בו מים חמים כגון שהוחמו מערב יו"ט במיחם או בסיר על האש וישטוף עצמו בכלי במים פושרים אלו.

שימוש במים חמים שבדוד שמש - יש להימנע מכך וראה להלן. ביונקרס ובוילר אין להשתמש אפילו לרחיצת מיעוט הגוף.

במקום צער מותר להתרחץ כל גופו, אך יזהר שלא יסחוט שער. (אבל אסור לרחוץ עם ספוג וכדומה, וכן אין להתרחץ עם סבון גוש, רק עם סבון נוזלי). ומנהג הספרדים להקל גם שלא במקום צער.

רחיצה במים חמים: רחיצת כל הגוף במים חמים אסורה אף אם הוחמו מערב יו"ט. [הספרדים מקילים במים שהוחמו מערב יו"ט]. (תקי"א ס"ב)

רחיצת אבר אבר [ברחיצת 'אבר אבר' יש לנגב את האבר הרחוק לפני רחיצת האבר שאחריו] מותרת במים חמים ובתנאי שהמים הוחמו מערב יו"ט בכלי כגון שהניח לפני יו"ט סיר על האש או מיחם חשמלי ולא במים שבדוד שמש. [משום שבפתיחת המים החמים שיוצאים מהדוד, נכנסים מים קרים לדוד, ומים אלו הנכנסים מתבשלים בדוד שלא לצורך, ולכן אין לפתוח את ברז המים החמים שמגיעים מהדוד].

אסור לחמם מים ביו"ט לצורך רחיצת אבר אבר. (שם ס"ב ומ"ב ס"ק י"ח)

רחיצת פניו ידיו ורגליו מותר לרחוץ ביו"ט ואף לחמם מים לצורך זה. (שם ס"ב ובמ"ב ס"ק וס"ק י"א) אמנם כבר כתבנו שאין להשתמש במים שבדוד שמש לצורך רחיצה זו, והחימום המותר הוא בכלי וכו"ל.

אמנם לקראת ערב שהשמש כבר אינה מחממת את הקולטים, ובאופן שישתמש בכל המים החמים שבדוד לצרכים המותרים [כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו ושטיפת כלים] כך שבסיום השימוש המים שבדוד לא יהיו בדרגת חום של יד סולדת מותר להשתמש במים החמים שבדוד שמש.

רחיצת תינוק שרגילים לרחצו בכל יום – מותר לרחוץ כל גופו במים חמים אף במים שהוחמו ביו"ט, אך אין לחמם מים במיוחד לשם כך (אפילו ע"י נכרי), אך אם מחמם מים לשתייה או לשטיפת כלים, יכול מראש להוסיף מים בשביל רחיצת התינוק. (תקי"א ס"ב ומ"ב ס"ק י"ד)

אם המים המיועדים לשתייה כבר עומדים על גבי האש, אין להוסיף עליהם מים לרחיצה. (שם)

תינוק שאין רגילות לרחצו כל יום – דינו כגדול. (תקי"א מ"ב ס"ק י"ח)

הכנות ליו"ט שני

א. אין להתחיל בהכנות לסעודת ליל יו"ט שני כולל הדחת כלים, עריכת השולחן, בישול וחימום האוכל וכן הכנת והדלקת נרות רק אחרי זמן יציאת השבת (בתשפ"ז בשעה 19:27, ולנוהגים כהחזו"א 19:35) וצריך לומר ברוך המבדיל בין קודש לקודש, (בלי שם ומלכות) ואז להתחיל במלאכות. אמנם לעריכת שולחן והדחת כלים (שאסורים משום מדין הכנה משבת ליו"ט) אין צריך לומר ברוך המבדיל. (עי' ס' רצ"ט מ"ב סק"מ)

הוצאת מאכלים מהמקפא - חלות אפשר להוציא כיון שהם ראויות לאכילה מיד.

הוצאת שאר תבשילים מהמקפא - אם יטעם מהם בשבת, מותר, ובשעת הדחק ישאל שאלת חכם.

הכנסת שתיה למקרר מותר באופן שיוכל לשותות מהם אחרי שיתקררו מעט מבעוד יום, אבל אם לא יוכל לשותות מהם כשהם קרים מבעוד יום אין להכניסם למקרר לצורך הלילה.

הדלקת נרות

א. זמן הדלקת הנרות אחרי זמן יציאת השבת (בתשפ"ז בשעה 19:27, ולנוהגים כהחזו"א 19:35) וצריך לומר ברוך המבדיל בין קודש לקודש כנ"ל, (בלי שם ומלכות) לפני הדלקת הנרות.

ב. מותר להוציא את הדיסקית שנותרה מהנר של אמש, בכוסית הזכוכית ע"י כף או סכין, ועדיף להשליכה ישירות לפח כדי שלא ירבה בטלטול מוקצה, וכן מותר להשחיל פתילות בצינורית הפלא, ובפתיל צף עדיף להשחיל את הפתילה במצוף לפני החג.

ג. בהדלקת הנרות נוהגות הנשים לברך שהחיינו, וכיון שיש ספק האם מברכים שהחיינו על היום השני, כדי לצאת מן הספק תניח האשה פרי חדש על יד הנרות או תלבש בגד חדש, ותכוין בשהחיינו גם על היום וגם על הפרי או הבגד. אך גם אם אין לה בגד או פרי חדש תברך שהחיינו. (שו"ע ס' ת"ר ס"ב) וראוי להסמך את הדלקת הנרות והשהחיינו לקידוש.

קידוש ליל יו"ט שני – יקנה"ז

א. בליל יו"ט שני של ראש השנה שחל במוצאי שבת, הקידוש של יו"ט, וההבדלה על השבת נאמרים על אותו כוס, ומברכים על הנר כבכל מוצאי שבת, ואין מברכים על הבשמים (משום שמאכלי היו"ט משיבים את הנפש מאיבוד הנשמה יתירה כמו הבשמים), ומשליבים את נוסח ההבדלה בקידוש כמבואר במחזור. חז"ל נתנו סימן לסדר ההבדלה - יקנה"ז, יין – בורא פרי הגפן, קידוש - נוסח הקידוש המופיע במחזור, נר – בורא מאורי האש, הבדלה – סדר הבדלה מיוחד למוצאי שבת שהוא יו"ט, זמן – ברכת שהחיינו.

ב. הנוהגים לשבת בזמן הקידוש ישבו בקידוש זה (אף שהבדלה הם נוהגים לעמוד, עיין רצ"ו משנ"ב ס"ק כ"ח שדינן כוס יקנה"ז בקידוש) והנוהגים לעמוד יעמדו. והגר"ח קנייבסקי נהג למלאת הכוס עד שישפך כמו בהבדלה.

ג. בכל מוצאי שבת כשמברכים על הנר, מברכים על אבוקה, שהוא נר עם לפחות שתי פתילות, ולאחר ההבדלה מכבים את הנר, אך בהבדלה זו שהיא ליל יו"ט, אמנם מותר להדליק את הנר ע"י העברה מנר לנר, אבל אסור לכבותו, לכן אפשר לברך על

אחד הנרות שהדליק לצורך החג, כי מעיקר הדין אין צריך לברך דווקא על אבוקה.

מי שרוצה להדר להדליק באבוקה, ישנם כמה עצות מעשיות.

א. יכול להשתמש בשארית של נר הבדלה שיידלק עד שהנר ייגמר. **ב.** אפשר לקחת נרונת בכוסיות פח, ולהוסיף לה פתילה נוספת (מנר אחר) או גפרור וכך תהיה אבוקה.

ג. יש אומרים שאפשר לקרב שתי פתילות של נרות יחד, והרי הם אבוקה, ואח"כ יפרידם, אך יש טוענים שבשעת ההפרדה האש מתקטנת ויש בזה חשש כיבוי אלא יקרב את השלהבת בלבד.

ד. בסיום ההבדלה אומרים המבדיל בין קודש לקודש. אם טעה ואמר המבדיל בין קודש לחול, אם נזכר תוך כדי דיבור חוזר, ואם לאחר כדי דיבור, נחלקו בזה הפוסקים, ומספק אינו חוזר.

ה. אף שקידוש זה הוא גם הבדלה והמנהג שנשים אינן שותות מההבדלה, מ"מ מכוס היקנה"ז נשים שותות.

ו. כיון שיש ספק בפוסקים אם מברכים שהחיינו על יו"ט שני של ר"ה, נהגו להביא לשולחן פרי חדש ובברכת שהחיינו שבקידוש יכוין על קדושת היום וגם על הפרי החדש, ומיד אחרי אכילת המוציא יברך בורא פרי העץ ויאכל את הפרי, (אמנם אם אחד מהסימנים הוא תמר, עליו לברך על התמר ולא על הפרי שמברכים עליו שהחיינו, שהרי צריך להקדים ברכתו שהוא משבעת המינים, ויש עצה שהפרי החדש יהיה תמר צהוב טרי, כך שמברך שהחיינו על אותו פרי שמברך עליו העץ) ויש שאוכלים מיד אחרי הקידוש, אך אם נוהג כך אם אכל כשיעור צריך לברך ברכה אחרונה (ואף אם אכל גרגיר רימון אחד נכנס לספק ברכה אחרונה).

ז. בליל שני של יו"ט בוצעים את החלה העליונה כמו בכל יו"ט.

יום שני של ראש השנה

א. מי שהתעורר אחרי עלות השחר, ראוי שלא יחזור לישון, אמנם אין צריך להתעורר לפני עלות השחר.

ב. בתפילות של ראש השנה בבוקר נהגו רוב הגברים ללבוש קיטל.

ג. יום שני של ראש השנה חל תמיד בימות החול, ואומרים אבינו מלכנו וי"ג מידות בזמן הוצאת הס"ת ותוקעים בו בשופר.

קידוש לפני תקיעת שופר

א. מעיקר הדין אין לאכול לפני התקיעות אפילו אכילת עראי כמו לפני כל מצוה שאין לאכול לפני קיומה, אלא א"כ ליבו חלש וגם זה רק בצינעא, אך כיום שהדורות חלושים וקשה להתרכז בתפילה בלי אוכל, וכן מאריכים בתפילה עד אחרי חצות, [אף שמותר לכו"ע לצום בר"ה עד אחרי חצות (תקצ"ז מ"ב סק"ב)], נהגו להקל ולאכול אכילת עראי לפני התקיעות.

נשים – כיון שמעיקר הדין אינן חייבות בתקיעת שופר כדלהלן, אף שהן נוהגות לשמוע שופר, יכולות לאכול אף את סעודת חג לפני התקיעות.

ב. שיעור אכילת עראי הוא עד שיעור כביצה פת או מזונות. וכן אין לשותות יין או כל משקה המשכר בשיעור כביצה (100 סמ"ק).

לכן המקדש על יין ישתה רק רוב רביעית ולא יותר. ומי שמקדש על מיץ ענבים יכול לשותות רביעית שלימה.

מי ששיעור אכילה זה לא יספיק לו להיות מרוכז בתפילה יש מקילים בזה כיון שנחשב שאוכל לצורך התפילה. אך לא יותר משיעור ארבע ביצים שהוא שיעור קביעות סעודה.

פירות או חטיפים שאינם מזונות מותר לאכול ללא הגבלה.

ג. בקידוש היום נוהגים לומר "וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל", ויש מוסיפים "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב".

ד. לאחר סיום התפילה מאחלים איש לרעהו גמר חתימה טובה וחג שמח (אגוסטין יו"ט). וכן מאחלים בלילה השני של ראש השנה וביומו.

תקיעת שופר וחזרת הש"ץ

א. בזמן התקיעות אין לדבר משעת הברכות עד סוף התקיעות האחרונות שתוקעים אחרי אמירת 'עלינו לשבח' שבסוף התפילה. אך כתבו הפוסקים שמותר לברך ברכת אשר יצר (שבט הלוי ח"ד סי' ע"ט), וכן מי שסיים תפילת שמונה עשרה וממתין לחזרת הש"ץ יכול לומר בזמן זה פרקי תהילים ואינו נחשב להפסק.

ב. צריך לכוון לצאת ידי חובה קיום מצוות תקיעת קול שופר. אמנם אם בא לבית הכנסת להתפלל או לשמוע קול שופר, אף אם בזמן התקיעה לא כיוון במפורש לצאת ידי חובת מצוות שופר יצא ידי חובה. (תקפ"ט מ"ב ס"ק ט"ז)

ג. צריך לשמוע את התקיעה כולה מתחילתה ועד סופה, אם לא שמע את כל התקיעה מתחילתה עד סופה, אפילו ששמע שיעור תקיעה, לא יצא. (תקפ"ז ס"ג ומ"ב סקי"ד ושעה"צ כ' ועיין ביה"ל תקפ"ה ד"ה תקיעה שהביא דעת נהר שלום שיד"ח והניח בצ"ע)

ד. נוהגים לעמוד בכל זמן התקיעות. ואף אין להישען על שום דבר באופן שאם ינטל מה שנשען עליו - יפול. ומי שקשה לו יכול להישען (תקפ"ה שעה"צ סק"ב) ובדיעבד גם אם ישב יצא ידי חובה. (שם מ"ב סק"ב)

ה. סדר התקיעות מחולק לתשר"ת (תקיעה שברים תרועה תקיעה) תש"ת (תקיעה שברים תקיעה) תר"ת. (תקיעה תרועה תקיעה)

לפני תפילת מוסף תוקעים ג' פעמים תשר"ת, ג' פעמים תש"ת, וג' פעמים תר"ת, (סה"כ 30 קולות, תקיעה נחשבת קול אחד, שברים לקול אחד ותרועה לקול אחד והתקיעה המסיימת גם היא נחשבת קול אחד, וכן בתש"ת ותר"ת).

תקיעות אלו נקראים תקיעות דמיושב, כיון שמעיקר הדין אפשר לשבת בהם. (אך נוהגים לעמוד גם בהם).

בחזרת הש"ץ תוקעים כדלהלן: – אחרי ברכת מלכויות, תוקעים - תשר"ת תש"ת תר"ת וכן אחרי סדר זכרונות וכן אחרי סדר שופרות, (30 שהם סה"כ קולות נוספים) התקיעות בחזרת הש"ץ נקראות תקיעות דמעומד.

לאחר התפילה (לאחר קוה אל ה') חוזרים ותוקעים ג' פעמים כמו לפני התפילה, (30 קולות נוספים) ולאחר עלינו לשבח פעם אחרונה סדר תשר"ת תש"ת תר"ת. (10 קולות) סה"כ 100 קולות כנגד מאה יבבות שיבבה אם סיסרא.

ו. נחלקו הפוסקים אלו תקיעות חיובם מהתורה, 'תקיעות דמיושב' או 'תקיעות דמעומד'. לכן התוקע והשומע צריכים לכוון להוציא ולצאת כפי הדין.

ז. לכתחילה ראוי לדעת על כל תקיעה מאיזה סדר תוקעים אותה. אך כיון שלפעמים התוקע חוזר על תקיעה מסוימת והשומע אינו יודע אם זו חזרה או המשך, יש לכוון לצאת לפי דעת בעל התוקע והמקרא.

ח. נשים פטורות מתקיעת שופר מפני שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, אך נהגו הנשים לשמוע תקיעת שופר.

ט. כשתוקעים בשופר לנשים, אם התוקע כבר יצא ידי חובה, אזי נשים שנוהגות לברך על מצוות עשה שהזמן גרמא (מנהג אשכנז), יברכו הן בעצמן, או שאחת תברך ותוציא את כולם. וכן הדין באשה שמגיעה לבית הכנסת לתפילת מוסף ולא שמעה את התקיעות הראשונות, תברך בעצמה לפני התקיעות שבחזרת הש"ץ.

אשה שהגיעה לתקיעת שופר והתחילו לתקוע, לא תברך באמצע התקיעות, כי הברכה אינה מעכבת וברכה באמצע התקיעות עלולה להפסיד את התקיעות.

י. לכתחילה יש לעמוד בכל חזרת הש"ץ. מי שקשה לו יכול לשבת. מי שיכול לעמוד רק חלק מהזמן, ישב לפי הסדר דלהלן: ישב בפזמונים שארון הקודש סגור. ואם צריך ישב גם בפזמונים שפותחים בהם את ארון הקודש. ואם צריך יכול לשבת אף בעיקר חזרת הש"ץ.

תפילת מנחה

תפילת המנחה כמו ביום הראשון. [אך ללא קריאת התורה ואין להזכיר שבת בתפילה]
ואין אוכלים סעודה שלישית.

תשליך

א. השנה שראש השנה חל בשבת, ביום השני אחרי תפילת מנחה לפני שקיעת החמה נוהגים לומר סדר תשליך. (תקפ"ג ס"ב ברמ"א ומג"א סק"ד) מקור המנהג משום שכתוב במדרש שעבר אברהם אבינו עד צוארו במים כשהלך להקריבו ע"ג המזבח ואמר הושיעה כי באו מים עד נפש. (תקפ"ג מ"ב סק"ח)

[בשול"ת תורה לשמה סי' קנ"ט ביאר שביום ר"ה יצא אדם הראשון בשעה הי"ב של היום בדימוס (זכאי) בדינו ונכנע ונסתם פי המקטרג כמבואר במד"ר (ויקרא כ"ט – א') ובכל שנה יתעורר הכח הזה והוא שעת רצון למחילת עוונות.

ב. עיקר המנהג ללכת לים או לנהר [וטוב שיהיה מחוץ לעיר] שיש בו דגים. [לסימן שלא ישלוט בנו עין הרע, ושנפרה ונברה כדגים] או לבאר מים חיים, וכיום שהנהרות והבארות אינם מצויים בעיר, יש האומרים ליד מקורות מים, או אקווריום עם דגים. אמנם אפשר לאמרו גם בבית הכנסת ללא מים וכך נוהגים.

ג. עיקר המנהג באמירת תשליך הוא אמירת הפסוק מספר מיכה "מי קל כמוך" המכוון כנגד שלוש עשרה מידות של רחמים, ומסיים "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". אמנם יש המוסיפים תפילות נוספות כמופיע במחזורים.

תפילת מעריב והבדלה

א. מתפללים מעריב לאחר זמן צאת החג המופיע בלוחות השנה.
ב. יש לזכור להוסיף בתפילת שמו"ע את כל ארבעת ההוספות שמוסיפים בעשרת ימי תשובה וכן 'אתה חוננתנו'.
ג. אין אומרים ויהי נועם.
ד. מבדילים על הכוס בלבד, ואין מברכים על הבשמים ועל הנר.

בימי ראש השנה ובעשרת ימי תשובה, ובמיוחד השנה שראש השנה חל בשבת ישנם תוספות רבות ושינויים רבים ומחוסר תשומת לב טועים ולא אומרים את הנוסח המדויק במלואו, ויש פעמים שאין צריך לחזור ולפעמים צריך לחזור, לכן נפרט את ההלכות לפי סדר היום.

תפילות הימים הנוראים מליל ראש השנה

ועד סוף עשרת ימי תשובה

א. בכל תפילות שמונה עשרה מוסיפים ארבע הוספות, זכרנו מי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים, (מקומות ההוספה מפורטים בסידורים ומחזורים) וכן אומרים המלך המשפט במקום מלך אוהב צדקה ומשפט, אם שכח ולא הוסיף, אם נזכר לפני שאמר ברוך אתה ה' חוזר, ואם נזכר אח"כ אינו חוזר, והטעם כיון שתוספת זו הוסיפה הגאונים, ואינם מוזכרים בגמ' לכן אין צריך לחזור. (אם נזכר אחרי ה' לא יאמר למדני חוקיך, אלא יסיים בלי לומר את ההוספה.) (תקפ"ב ס"ה)

ב. בברכת אתה קדוש מוסיפים באמצעה ובכן תן פחדך וכו', מי ששכח ולא אמרה, וסיים ברוך אתה ה' המלך הקדוש, אינו חוזר. (מ"ב תקפ"ב ס"ק ד') וגם בזה הטעם משום שתוספת זו היא מן הגאונים, ולכן אם לא אמר אין חוזר.

ג. בברכת אתה קדוש מסיימים המלך הקדוש במקום הא-ל הקדוש, מפני שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה יושב ודן את כל העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה. (תקפ"ב ס"א ומשנ"ב סק"ב)

ד. ואם שכח וסיים הא-ל הקדוש, אם נזכר תוך כדי דיבור (זמן אמירת שלוש מילים – שלום עליך רבי) חוזר ואומר המלך הקדוש, (והוא הדין במסתפק אם עבר זמן כדי דיבור צריך לחזור) ואם עבר זמן זה של תוך כדי דיבור, והמשיך בתפילתו והתחיל את הברכה הבאה [אף אם לא עבר תוך כדי דיבור] חוזר לראש התפילה. (שם ס"ב ומשנ"ב סק"ז) והטעם משום שתוספת זו הוזכרה בגמ' ולכן אם לא אמרה צריך לחזור.

ה. אולם אם זכר בשעת התפילה שצריך לומר המלך, אלא שאינו זוכר אם אמר, לא נחשב כספק ואינו חוזר.

ו. הסתפק אם אמר המלך הקדוש, חוזר, ואם אמר את הנוסח של ובכן תן פחדך אינו חוזר משום שבכל ספק אומרים שהלך אחרי הרגלו ואמר את הנוסח הרגיל שהוא הא-ל הקדוש, אבל אם אמר ובכן תן פחדך, מסתבר שאמר כפי הנוסח המיוחד של ראש השנה ואומרים המלך הקדוש.

ז. אף שראש השנה הוא גם ראש חודש, אין מזכירים ראש חודש בתפילה משום שכתוב "בכסה ליום חגנו" ודרשו חז"ל שאנו מכסים את הר"ח, ולא מזכירים אותו בגלוי. (תקפ"ב ס"ו)

ח. בסיום התפילה וכן בסוף הקדיש אומרים עושה השלום במקום עושה שלום, והוא ע"פ קבלה.

ט. בקדיש כופלים את המילה 'לעילא' ואומרים לעילא, ואומרים **מכל** [במילה אחת] ברכתא, ולא **מן כל** [בשתי מילים כמו שאומרים כל השנה] ברכתא.

אמר מקדש ישראל והזמנים

במקום מקדש ישראל ויום הזיכרון

בכל השנים בסיום הברכה הרביעית אומר מקדש ישראל ויום הזיכרון. אם אמר מקדש ישראל והזמנים במקום מקדש ישראל ויום הזיכרון לא יצא (שערי תשובה תקפ"ב סק"ד), ולכן אם נזכר תוך כדי דיבור יתקן מיד, ואם נזכר לאחר כדי דיבור, חוזר לתחילת "אתה בחרתנו", ואם סיים את התפילה חוזר לראש.

לא הזכיר שבת

השנה שראש השנה חל בשבת צריך להוסיף מקדש **השבת** ישראל ויום הזיכרון, אם לא הזכיר של שבת והזכיר רק ישראל ויום הזיכרון, אם נזכר תוך כדי דיבור מתקן מיד.

ואם לא נזכר תוך כדי דיבור, אם הזכיר בברכה בכל מקום שהוא שבת, כגון ותתן לנו את יום השבת, וכדומה, אינו חוזר, ואם לא

הזכיר כלל לא באמצע הברכה ולא בסיומה, יחזור לתחילת אתה בחרתנו, ואם סיים את התפילה חוזר לראש התפילה.

לא הזכיר מקדש ישראל ויום הזיכרון

אלא אמר רק מקדש השבת

אם לא הזכיר יום הזיכרון והזכיר רק 'מקדש השבת' יצא.

טעויות בנוסח הקידוש וברכת המזון

קידוש ליל יו"ט ראשון - ליל שבת

כללים חשובים לדיני חזרה במקרה של טעות

א. בכל מקרה שדינו לחזור ולקדש גם אם שם לב שטעה לפני ששתה את היין, חוזר ומקדש בלי לברך שוב בורא פרי הגפן, וחזרתו על הקידוש לא נחשבת הפסק.

ואם שתה את היין של הקידוש, אך אין דרכו לשתות יין נוסף בתוך הסעודה, וממילא הברכה שבירך על הקידוש חלה על הקידוש בלבד, צריך לחזור ולברך גם הגפן.

ב. בכל מקרה שדינו לחזור ולקדש אם בירך כבר שהחיינו אינו חוזר ומברך שהחיינו.

לא אמר ויכולו

אם נזכר אחרי שאמר בורא פרי הגפן, יגמור את הקידוש, ואחרי שתיית הכוס, ימלא כוס נוספת ויאמר עליה ויכולו.

לא אמר מלך על כל הארץ

בסוף ברכת הקידוש אומרים "מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזיכרון", לא אמר "מלך על כל הארץ", אינו חוזר.

אמר מקדש ישראל והזמנים במקום מקדש ישראל ויום הזיכרון

אם נזכר תוך כדי דיבור מתקן, ואם נזכר לאחר כדי דיבור, ואפילו אם נזכר תוך כדי דיבור, אם התחיל את ברכת שהחיינו, חוזר ומקדש.

לא הזכיר של שבת

לא הזכיר שבת בחתימה או בסוף אבל באחד מהם הזכיר, הרי זה ספק ואינו חוזר.

לא הזכיר שבת לא באמצע ולא בחתימה, אם נזכר תוך כדי דיבור - יתקן מיד, ואם נזכר לאחר כדי דיבור, או שכבר התחיל ברכת שהחיינו, חוזר.

לא אמר שהחיינו

אם לא אמר שהחיינו בשעת הקידוש יכול לאומרו במהלך החג בכל זמן שנזכר, ואינו צריך כוס.

ברכת המזון

בברכת המזון ביון הראשון אומרים 'רצה' ו'יעלה ויבא'.

שכח לאומרו ונזכר לפני שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב' אומר את הברכה המיוחדת לשוכחים: בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן שִׁבְתוֹת לַמְנוּחָה לַעֲמֹי יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה לְאוֹת וְלִבְרִית וְיָמִים טוֹבִים לְיִשְׂרָאֵל אֶת יוֹם הַזְכָּרוֹן הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה ה' מְקַדֵּשׁ הַשָּׁבֶת וְיִשְׂרָאֵל יוֹם הַזְכָּרוֹן:

שכח רצה: נזכר לאחר שהתחיל הטוב והמטיב אם שכח של שבת לא יצא, וחוזר לראש. (עיין תקצ"ז מ"ב ס"ק י"ב ודרשו הערה 20)

שכח יעלה ויבא: בלילה חוזר לראש, וביום אינו חוזר כיון שיש אומרים שאפשר לצום בראש השנה.

אופן בדיקת ה"סימנא טבא" לראש השנה

עפ"י ספרי "בדיקת המזון כהלכה" מאת הרב משה ויא - מודפס בהסכמתו

תמר יבש	חותכים בסכין את הפרי לאורכו, פותחים ומוציאים את הגלעין. אם נראים פרורים כהים באיזור הגלעין (שהם הפרשות של תולעת) אין להשתמש בתמר זה. מחזיקים את התמר הפתוח כנגד מקור אור (חלון או נורה), ומתבוננים בצידו הפנימי והחיצוני אם מצוי חרק או זחל קטן. בתמר שהתיישן נוצרים גבישי סוכר לבנים שאינם סימן לנגיעות.
תמר לח	תמרים גדולים המשווקים בקירור, קליפתם חלקה וצבעם חום כהה - בדרך כלל נקיים וטוב לבדקם.
רימון	מתבוננים אם מצוי נקב בקליפת הפרי, שהוא סימן לחזירת תולעת. פותחים את הרימון ואם רואים איזור חום בודקים בין הגרגרים אם מצויה תולעת. כתמים כהים שטחיים בגרגרי הרימון אינם סימן לנגיעות. רימונים הגדלים בגינה פרטית נגיעותם גבוהה.
תפוחים	תפוחים מסוג מעולה הם בחזקת נקיים. תפוחים באיכות בינונית, מתבוננים על קליפת הפרי אם מצוי סימן של חזירת תולעת - כמין פצע חום-אפור השקוע בקליפה - ומסירים את האזור הנגוע. לעיתים רחוקות, בעיקר בתפוחים מזן ענה, מצויות כנימות מגן בצבע חום-אפור על קליפת התפוח, הגורמות לכתמים אדומים על הקליפה. יש להסיר את הכנימות ע"י שפשוף קל בציפורן או בסכין. הכתם האדום שנותר על הקליפה לאחר הסרת הכנימה מותר באכילה. שלאק - לעיתים תפוחי עץ המיובאים מחו"ל מרוחים עם "שלאק", קיימת שאלה לגבי כשרותו ומן הראוי לקלף את התפוח. יש לברר אצל ועד הכשרות אם יש פיקוח על תפוחים מיובאים.
קרא	בחזקת נקי, מספיק לשוטפו או לקלפו.
רוביה טריה בתרמילים	תרמילים דקים. שוטפים היטב ובודקים אותם חיצונית. תרמיל מנוקב - אין להשתמש בו. תרמילים עבים. חוצים לאורכם ובודקים את השעועיות. אם נראה בהן נקב או זחל אין להשתמש בשעועיות שבאותו תרמיל.
רוביה יבשה	1. הרתחה: מרתיחים את הרוביה בסיר עם מים בכמות פי שלשה מהרוביה. לאחר הרתחה מכבים ומשאירים מכוסה כשלוש שעות. 2. בדיקה: שוטחים על כף היד כ-10-15 גרגרים, ומתבוננים אם מצוי נקב או כתם כהה תחת הקליפה הדקה. מניחים את כף היד השניה על הגרגרים, הופכים את כפות הידיים ובודקים באותו האופן את צידם השני של הגרגרים הגלוי כעת לעין. אם מבחינים בכתם כהה תחת הקליפה מקלפים ובודקים אם מצוי שם חרק. כתם שחור המצוי על קליפת הגרגר הינו חלק מגידולו הטבעי של הרוביה וכן כתמים שטחיים בצבע חום או כתום - אינם סימן לנגיעות. אם נמצאו שלשה גרגרים וודאי נגועים בחרקים, יש לפתוח את כולם ולבדקם מבפנים. אם נמצאה נגיעות רבה אין להשתמש ברוביה.
גזר	גזר מטיב מעולה בחזקת נקי.
עלי סילקא	בגידול רגיל הירק נגוע בחרקים רבים וכן מצויות רימות בתוך עובי העלה, שאינן יורדות בשום שטיפה, לכן מומלץ להשתמש רק בעלים מגידול מיוחד "ללא תולעים", הנמצא תחת השגחה מוסמכת, להשרותם במים עם מעט סבון נוזלי ולשטוף היטב כל עלה ועלה.
סלק אדום	חותכים חתך לרוחב הסלק, תחת אזור הגבעולים, ומתבוננים אם יש מחילה החודרת לתוך הסלק ומסירים את האיזור הנגוע.
כרתי מגידול רגיל או מגידול מיוחד	חותכים ומסירים את: א. העלים הירוקים. ב. איזור השורש (כסנטימטר אחד) שבקצה השני. ג. השכבה החיצונית הראשונה. חוצים את החלק המרכזי הלבן של הכרתי לכל אורכו, מפרידים את כל השכבות ומשרים אותם במים עם מעט סבון נוזלי למשך 2-3 דקות. שוטפים שכבה שכבה תחת זרם מים תוך כדי שפשוף קל באצבעות לכל אורכם משני צדיהם.
ראש דג של דג	ראש דג קרפיון, בורי וכסיף - מן הראוי להשתמש רק בראשים המשווקים בחנות הנמצאת תחת השגחה מהודרת. ראש דג סלמון - יש לפתחו להסיר את הזימים, לשטוף היטב ולבדוק מטפילים חומים באורך של כ- 1.5-2 ס"מ) גם בדגים הנמכרים תחת השגחה מהודרת עלולה להיות נגיעות זו. (ראשי דגים אחרים - בד"כ נקיים).
דבש	בחזקת נקי.

סליחות

מנהג הספרדים לומר סליחות מיום אחרי ראש חודש אלול עד יום הכיפורים. מנהג האשכנזים לומר סליחות מיום ראשון של השבוע שחל ראש השנה, ואם ראש השנה חל ביום שני או שלישי, מתחילים לומר סליחות מיום ראשון שלפניו, כדי שיאמרו סליחות לפחות ארבעה ימים לפני ראש השנה.

הטעם שנהגו לומר סליחות לפחות ארבעה ימים, משום שבעבר נהגו להתענות עשרה ימים מראש השנה עד יום הכיפורים, ומכיוון שבתוך עשרת ימי תשובה ישנם ארבעה ימים שאי אפשר להתענות בהם, ואלו הן: ב' ימי ראש השנה, שבת טובה, וערב יו"כ, לכן הוסיפו עוד ארבעה ימים לפני ראש השנה, וכדי שיהיה יום קבוע לתחילת אמירת הסליחות, קבעו זאת לתחילת השבוע.

טעם נוסף, שכך מצאנו בקרבנות שהבהמות טעונות ביקור ממומים ד' ימים לפני הקרבנות, ובהקרבנות של ראש השנה כתוב (פרשת פנחס) **"ועשיתם עולה"**, ואילו בשאר המועדים כתוב **"והקרבנתם עולה"**, שינוי הלשון בפסוק בא ללמדנו שבראש השנה יעשה האדם כאילו הוא מקריב את עצמו, ולכן קבעו ארבעה ימים לבקר כל מומי חטאתו ולשוב עליהם.

יש נוהגים לצום ביום הראשון של הסליחות. (אך רוב הציבור לא נהגו כן).

דיני הסליחות וזמן אמירתם

א. המנהג הקדום וכן נוהגים אנשי מעלה גם כיום, לקום באשמורת הבוקר לומר סליחות לפני עלות השחר, כי זמן זה הוא עת רצון מיוחד לפני הקב"ה. ומי שיש בכוחו והדבר לא יפריע מלימודו אשריו ואשרי חלקו. (ואפילו בלילה הראשון שאומרים בו את הפיוט "במוצאי מנוחה" אנשי מעלה אומרים גם סליחות אלו באשמורת הבוקר. והאומרים באשמורת אינם צריכים לשנות את נוסח הסליחה 'במוצאי מנוחה' ל'באשמורת הבוקר', משום שכל יום ראשון נחשב למוצאי מנוחה, אך יש שכן משנים הנוסח)

אך כיום ירדה חולשה לעולם ולכן הרבה אומרים סליחות בזמנים נוספים כגון אחר חצות הלילה ובבוקר אחרי עלות השחר ואף אחרי נץ החמה, לפני תפילת שחרית.

ב. מי שלא אומר סליחות באשמורת הבוקר לפני עלות השחר, יש אומרים שעדיף לומר בחצות (הגרי"ש אלישיב), ויש אומרים שאין הבדל אם אומר את הסליחות בלילה בחצות או בבוקר לפני תפילת שחרית, אמנם, כתבו הפוסקים שיש עניין לקום מוקדם יותר מהרגל לאמירת הסליחות ולקיים בזה "עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם", (ועוד כמה עניינים נוספים שאין כאן המקום להאריך בהם).

אך החכם עיניו בראשו ומי שיודע שלא יעלה בידו לאמר את הסליחות בבוקר, עדיף שיאמרם בחצות.

אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות ולא י"ג מדות בשום פנים לעולם חוץ מביום הכיפורים. (מ"ב תקס"ה ס"ק י"ב)

ג. באמירת הסליחות בלילה בחצות או באשמורת הבוקר, אין הציבור לובשים טלית, אך שליח הציבור לובש טלית, ואינו מברך עליה. (כיון שיש דעות שאין מברכים על ציצית בלילה, לכן לכתחילה ראוי שהש"צ יתעטף בטלית של חבריו, וכיון לא לזכות בה, ויקח אותה כדי להתעטף בה רק לשם כבוד ולא לשם מצוה שאז פטור לכל הדעות מלברך עליה. ואם אין לו טלית

של חברו, עדיף להתעטף בטלית של ציבור ואם אין, יתעטף בטלית שלו ואינו מברך עליה).

ד. האומר סליחות בבוקר לאחר עלות השחר יכול להתעטף בטלית ובתפילין בשעת אמירת הסליחות, אך לא לברך עליהם עד שיגיע זמן הנחת טלית ותפילין המובא בלוח.

ה. האומר סליחות אחרי עלות השחר לפני התפילה עליו לברך את ברכות אשר יצר, אלוקי נשמה, כמו בכל בוקר אחרי שעשה צרכיו, וכן צריך לברך ברכת התורה כיון שמזכירים בסליחות פסוקים.

לגבי ברכת נטילת ידיים, אם יצטרך לעשות צרכיו אחרי הסליחות יברך אחרי שיעשה צרכיו ואם לא יצטרך לעשות צרכיו יכול לברך על נטילת ידיים לפני הסליחות. (עיין סי' ו' משנ"ב ס"ק י"א)

ו. ראוי לעמוד בשעת אמירת הסליחות (אליהו רבה בשם קיצור השל"ה) ולכל הפחות בשעת אמירת "קל מלך" וי"ג מידות וכן בשעת היודי ונוהגים לעמוד גם ב"שמע קולנו".

ז. המתפלל ביחידות יכול לומר סליחות, אך לא יאמר את הי"ג מידות של רחמים. ויש אומרים שיכול לאמרם עם טעמי המקרא כקורא בתורה. וכן לא יאמר את הבקשות הכתובות בארמית (מחי ומסי ומרן דבשמיא). אמנם המתפלל בציבור יכול לאמר את הסליחות בארמית אף שאינו אומרם יחד עם הציבור, ואף אם הציבור סיים את הסליחות, כל זמן שיש עשרה בבית הכנסת יכול לאמרם. (אך את הי"ג מידות חייב לומר יחד עם הציבור כי הוא דבר שבקדושה שצריך עשרה).

ח. לכתחילה יש להתחיל את הסליחות באמירת "אשרי" כשיש עשרה בבית הכנסת, ואם אין עשרה יתחיל את הסליחות בלי קדיש, וכשיתקבצו עשרה יאמרו שלושה פסוקים ויגיד קדיש, אך כל זמן שאין עשרה אי אפשר לומר י"ג מידות.

התמעט המניין באמצע הסליחות, ימשיכו לומר סליחות אך לא יאמרו י"ג מידות. אך את הקדיש האחרון אפשר לומר גם אם אין עשרה ובלבד שנשארו ששה אנשים. (תקפ"א משנ"ב ס"ק ד) וכתב הגריש"א שנוהגים לומר קדיש רק בעשרה.

ט. השומע ציבור שאומרים י"ג מידות, צריך לומר איתם י"ג מידות, אלא אם הוא נמצא במקום שאסור להפסיק כגון באמצע ברכות קריאת שמע או שמונה עשרה.

י. אם נמצא באמצע אמירת סליחות, והציבור כבר סיימו את אותה סליחה והתחילו "קל מלך", לא יפסיק לאמירת "קל מלך" אלא ישלים את אמירת הסליחה וכשהציבור יגיע לי"ג מידות יאמר עמהם את הי"ג מידות, וידלג על "קל מלך", וימשיך אח"כ באמירת הסליחה שאחזו בה.

יא. לפי מנהג אשכנז ישנם שתי נוסחאות, נוסח פולין ונוסח ליטא. ואין הבדל גדול ביניהם, ועל פי רוב ההבדל הוא בסדר אמירתם, (אמנם יש סליחות מסוימות הנאמרות רק לפי נוסח אחד) לכן, הנוהג כפי אחד מהנוסחאות ומתפלל בבית כנסת שנוהג כפי הנוסח השני, יתפלל כפי הנוסח של בית הכנסת ולא יפרוש מן הציבור. ואפילו אם לפי הנוסח שהוא רגיל בו כבר אמרו את אותם סליחות ביום אחר, בכל זאת יאמר את הסליחות הנהוגות בבית הכנסת, ואינו צריך להשלים לומר את הסליחות

הנהגות באותו יום לפי מנהגו. ואם יש בידו רק את הסליחות כפי מנהגו יאמרם.

וכן אם טעה ואמר סליחה של יום אחר כגון של יום הבא, למחרת יאמר שוב את אותם סליחות ולא יפרוש מהציבור.

יב. בפתח כל סליחה יש לומר אלוקינו ואלוקי אבותינו, חוץ ממקומות שאין זה מתאים כגון שהסליחה מתחילה בשם ה', ואף שמדפיסי הסליחות לא דקדקו בזה, ולא הזכירו אלוקינו ואלוקי אבותינו, מ"מ יש לאומרם.

יג. בסדרי הסליחות מובאים כמה פסוקים בין סליחה וסליחה לאחר אמירת ה"ג מידות, ויש לאומרם כי הם הפתיח לסליחה הבאה המבוססת על פסוקים אלו, והם עיקר הסליחה. (מחצית השקל סימן ס"ח בהקדמה)

במקומות שמדלגים חלק מהסליחות, ראוי לומר את הפסוקים שלפני הסליחה שאומרים (ולא את הפסוקים שלפני הסליחה שמדלגים, ואם יכול יאמר גם את הפסוקים שלפני כל סליחה וסליחה שמדלג).

יד. לאחר אמירת ה"ג מידות מודפס בסליחות שאומרים "כרחם אב על בנים" "סלח נא לעון" ויאמר ה' סלחתי כדברך" אמנם מנהגינו שאומרים אותם רק אחרי הפעם הראשונה שאומרים ה"ג מידות.

טו. בסוף הסליחות אומרים וידוי, ובנוסח הסליחות מובא לאומרם ג' פעמים, אך מנהג הישיבות ע"פ הגר"א (מעשה רב סי' ר"ב) לומר וידוי רק פעם אחת, ולכן מיד אחרי אמירת הוידוי הראשון מדלגים עד "הרשענו ופשענו".

טז. באמירת תחנון שבסוף הסליחות נוהגים ליפול על פניהם כמו בכל תחנון, ואף אם אומרים בלילה או באשמורת הבוקר נופלים על פניהם, אך אין נופלים על פניהם אלא במקום שיש ספר תורה, ואם אין ספר תורה אומרים את המזמור בלי נפילת אפים, וי"א שנופלים אפים אם יש ספרי קודש במקום, ולפי"ז גם יחיד בביתו יכול ליפול על פניו.

יז. בסליחות לערב ראש השנה וכן בסליחות הנאמרות בעשרת ימי תשובה הרבה בתי כנסיות מדלגים על חלק מהסליחות, והמנהג המקובל בערב ראש השנה לומר את הסליחות דלהלן: כג, כד, כה, כו, כז, כט, לד, לה, לח, טל, אל תבוא וכו', פזמון מ, זכור רחמך, זכור לנו ברית אבות, פזמון מב, זכור לנו, עשה עמנו, ובכן יה"ר.

בסליחות הנאמרות בעשרת ימי תשובה אומרים את שלושת הסליחות הראשונות, עקידה ופזמון. ויש יום אחד שמוסיפים זכור ברית אברהם.

יח. בסליחות הנאמרות בערב ראש השנה וכן בעשרת ימי תשובה, ישנם סליחות נוספות אחרי תחנון, ומנהגינו שמדלגים עליהם, ואומרים אחרי תחנון ברציפות ללא סליחות אלו כדלהלן, 'מחי ומסי', 'מכניסי רחמים', מרן דבשמיא' 'שומר ישראל' עד לסיום 'והצילנו וכפר על חטאתנו למען שמך'.

התרת נדרים

נוהגים לעשות בערב ראש השנה התרת נדרים עבור נדרים או הנהגות טובות שאדם לא זוכר שקבלם, וכדי שלא ייענש אם עבר על נדרים אלו, הנהיגו בזמן הגאונים לעשות התרת נדרים כללית הנקראת "כל

נדרי" בכניסת יום הכיפורים, ובתקופה מאוחרת הקדימו ועשו התרת נדרים בערב ראש השנה כדי להיכנס לראש השנה נקי מעוון נדרים ונדבות.

א. התרת הנדרים זו לא מועילה על נדרים או על קבלות טובות שזוכר אותם. (נדריים או קבלות טובות שאדם זוכר, צריך להתירם בפני שלושה חכמים שלפחות אחד מהם בקי בהלכות נדרים כדי שידעו האם אפשר להתיר את הנדר, וכן צריך לפרט את הנדר בפני אחד מהמתירים, ואין כאן המקום לפרט דינים אלו, ולכן במקרה שיודע על נדר או קבלה טובה שלו או של אשתו, לא יכללם בהתרה זו, אלא ישאל שאלת חכם).

ב. סדר התרת נדרים שנוהגים לעשות בערב ראש השנה:

המבקש צריך לעמוד ולומר את הנוסח של התרת נדרים (המופיע בסידורים) בפני שלושה דיינים, אפילו אם הם קרוביו, ועליו להבין את מה שאומר. אי אפשר למנות שליח להתרת נדרים (גם חולה שאינו יכול לצאת מביתו), רק בעל יכול להיות שליח של אשתו.

שלושת הדיינים יושבים, ואין צריך דיינים מומחים אלא כל אדם בעל חתימת זקן (או מגיל שמונה עשרה) יכול להיות בין שלושת הדיינים, ולכתחילה לפחות אחד מהם שמבין עניין התרת נדרים (פתח את חרטה), והדיינים יכולים להיות בקרבת משפחה ביניהם וגם אליו (חוץ מבעל שאינו יכול להיות בין הדיינים המתירים את נדרי אשתו משום שאשתו כגופו, או בנדריים שיש לו נגיעה אישית).

ג. מותר להתיר נדרים בלילה. (שו"ע יור"ד סי' רכ"ח ס"ג) ולכן אפשר להתיר נדרים אחרי הסליחות של ער"ה שנאמרו בלילה.

ד. בשעת הדחק אפשר שכמה אנשים יאמרו יחד את נוסח התרת הנדרים והדיינים ישיבו להם "מותר לכם".

ה. לאחר שהדיינים אומרים ג' פעמים "מותר לך", נהגו למסור מודעא (שמבטלת מכאן ולהבא את הנדרים שיידור (כמודפס בסידורים), ומודעה זו מועילה רק על נדרים שלא זוכר בשעת הנדר שמסר מודעא.) ומעיקר הדין אין צריך למסור את המודעא בפני ג' דיינים ויכול לאמר זאת גם ביחידות, ולכן מי שאין לו אפשרות להתיר נדרים בפני שלושה, לכל הפחות יאמר את נוסח המודעא.

התרת נדרים לנשים

אשה הרוצה להפר נדריה צריכה לבא בעצמה לדיינים כדי שיתירו את נדרה, או שתמנה את בעלה שיהיה שליח להתרת נדריה. אך אין לאסוף שלושה אנשים במיוחד להתיר נדרי אשתו, לכן בזמן התרת הנדרים של הבעל, יבקש מהדיינים להתיר נדרי אשתו, והדיינים עונים לו "מותר לה" ג' פעמים. (או שלפני שאומר את נוסח ההתרה או לפני שאומר הכל מותרים וכו' יאמר להם שמבקש התרה גם עבור אשתו והמתירים יענו בלשון רבים 'מותרים לכם')

אך רוב הנשים סומכות על התרת הנדרים שבאמירת "כל נדרי" בליל יום הכיפורים. ולכן אשה שיודעת שלא תוכל להגיע לבית הכנסת בליל יום הכיפורים ראוי שתשלח את בעלה להתיר נדריה, ולכל הפחות שתאמר את נוסח מסירת המודעה.

אמנם התרת נדרים זו אינה חובה אלא מנהג טוב שנהגו כדי להיכנס לימי הרחמים ללא עוון נדרים, ולכן גם מי שבעלה לא התיר את נדריה וגם לא השתתפה ב"כל נדרי", וכן מי שלא הספיק להתיר נדרו, אין עבירה בידם.